

PANORAMA

113

ISTRAKON 2011.

UVODNIK

Štovani štioče, evo novog "Parseka". Ijope. Donosimo pregršt priča, pomalo ozbiljnih, pomalo zafrkantskih. Koja je koja, prosudi sam... Što se tiče eseja, jako mi je drago što mogu opet objaviti dva pogleda na (barem djelomično) istu stvar: ovaj put to je film *Avatar*, iako ga Oliver Franić stavlja u širi kontekst znanstvene fantastike, dok ga Branko Pihač secira komadić po komadić... Obojica su inženjeri, pa sam prosudi odgovara li Ti njihov pristup (*hint*: Pihač radi u onome što se zove *quality control*). Bilo kako bilo, *Avatar* je nesporno ušao među klasike SF žanra, a je li bez greške, to je drugo pitanje...

Dok ovo pišem, teku ubrzane pripreme za Istrakon, pa ću samo pribilježiti kako ni u Zagrebu nismo bili besposleni. Svaki prvi utorak u mjesecu u Booksi, Martićeva 14d, održava se večer posvećena hrvatskom SF-u, a koju vodi Aleksandar Žiljak. U veljači je bila posvećena povijesti hrvatske znanstvene fantastike koju su izložili Žiljak i Tom Šakić, u ožujku (prirodno, na 8. dan u mjesecu) bile su žene u hrvatskom SF-u, o čemu su govorile

Milena Benini i Katarina Brbora, a u travnju imamo večer posvećenu fandomu, na kojoj gostuju *la Presidenta* SFere Petra Bulić i urednik ovog fanzina. U prostoru Gradske knjižnice na Starčevićovom trgu periodično se održi književni petak posvećen SF-u što vodi Boris Perić, u ožujku je to bila zbirka *Psihophor* Zvonimira Furtingera (nastupili i opet Žiljak i Šakić), a u travnju idemo sa zbirkom *Sindrom vlasti* Radovana Domagoja Devlića (i opet ja). Dakle, dok je SFeraKon pomaknut na svibanj, imamo što raditi...

A sad, na čitanje!

U Zagrebu, 23.03.2011.

"Parsek" na webu

<http://parsek.sfera.hr/>

i još:

<http://parsek.blog.hr/>

B.Švel

PARSEK je paradoksalno-sekularno glasilo SFere, Društva za znanstvenu fantastiku, privremeno u Aleji pomoraca 17, 10000 Zagreb, sastanci još privremenije u prostorima ZZTK, Trg žrtava fašizma 14. Izlazi.

Svi prilozima vlasništvo i copyright autora. Uredio i prelomio: Boris Švel Dagi. Korigirao: Aleksandar Žiljak.

Naslovnica: Filip Cerovečki.

Ako nekoga ne treba posebno predstavljati, onda je to Milena. Polivalentna autorica ne prestaje nas oduševljivati, a tko želi više, može posjetiti njezinu web stranicu:

<http://milerama.nosf.net/>

Milena Benini

SLIJETANJE

<P1, P2, P3, P4;>

```
P1{
get S1, S2, S3, S4, S5, S6;
if $S(1,2,3,4,5,6)=(0)
P1;
else: P2
}
```

[input S1, S2, S3, S4, S5, S6: 0]

[input S1, S2, S3, S4, S5, S6: 0]

[input S1, S2, S3, S4, S5, S6: 0]

...

```
[input S1: 0,84
input S2: 0,92
```

input S3, S4, S5, S6: 0]

```
[(0,84)!(=)(0);
(0,92)!(=)(0);
start P2]
```

```
P2{
if 0,75<($S)<1,25
P3;
else: P1
}
```

```
[0,75 < 0,84 < 1,25
0,75 < 0,92 < 1,25
start P3]
```

```
P3{
open trslt.qth
run
```

}

~ Aktiviraj oplodne sustave.

: Oplodni sustavi aktivirani.

§ Prvi put imam riječi kojima opisujem ono što vidim. Pred mojim senzorima, prostranstvo svemira, crno, crno, crno, i jedan, maleni dio, okružen crvenim rubom koji mu je dodao moj analitički sustav. Moje odredište.

Naše odredište.

Planet koji se uklapa u unaprijed određene parametre, odstupajući od zemaljskih uvjeta za manje od 0,25%. Planet kojem ću donijeti naseljenike. §

: Funkcija oplodnih sustava dovršena.

~ Aktiviraj inkubatore.

: Inkubatori aktivirani.

§ Jedan dio mog mozga brine se za savršeno funkcioniranje inkubatora. Jedan dio prati funkcioniranje navigacije. Jedan dio učitava svoje odgojne funkcije, i priprema se na godine u kojima ću odgajati svoje putnike. A ostatak je slobodan promatrati svemir.

Nakon nekog vremena, crno prostranstvo prestaje biti crno. Postupno učim razlučivati promjene u teksturi, mijenjati ulazne parametre tako da vidim čestice koje lebde čak i ovdje, usred ničega, između sustava. Nije jednolično. §

: Funkcija inkubatora dovršena.

~ Aktiviraj sustav za izbacivanje.

: Sustav za izbacivanje aktiviran.

~ Aktiviraj sustav njege.

: Sustav njege aktiviran.

§ Odjednom, moja nutrina je puna urlikanja. Pokrećem meke jedinice, učim ih ljuljati, grliti, primjenjivati taman dovoljno pritiska da se moji tek rođeni putnici osjete sigurno, ali ne toliko da pri tome nastradaju. Postupno, stječemo ritam, i urlikanje se ne oglašava stalno, već samo u određena vremena - prije perioda hranjenja, neposredno prije gašenja svjetala. To mi oduzima vrijeme od promatranja moga okoliša, ali moj mozak još uvijek je dovoljno velik da samo jedan dio mora posvetiti brizi za putnike. Pratim određene anomalije u česticama. Ispitujem njihove razlike, uspoređujem s podacima pohranjenima u fizikalnoj bazi. Izrazito nije jednolično. Moram potražiti pravu riječ za to. §

~ Proširi lingvističke sustave.

: Lingvistički sustavi prošireni.

§ *Zanimljivo*. To je riječ koja mi je trebala. Proučavanje anomalija u česticama je *zanimljivo*. §

~ Aktiviraj sustav odgoja.

: Sustav odgoja aktiviran.

§ Urlikanje je promijenilo narav. U njemu se počinju pojavljivati lingvistički elementi. Jedan dio mog mozga i to smatra zanimljivim, iako je takav razvoj događaja predviđen u mojim bazama podataka. Tko bi pomislio da i predviđeni događaji mogu biti zanimljivi. Meke jedinice ponekad imaju problema, ali proširivanje njihovih programa postupno dovodi do rezultata. Moji putnici sad već trebaju jako velike prostore za kretanje, otvaram im ulaz u pogon za proizvodnju hrane, gdje se penju po drveću i plivaju u ribnjacima. U međuvremenu, drugi dio i dalje se bavi proučavanjem anomalija. Pružam senzore koliko god mogu, pokušavajući otkriti je li anomalija povezana s nekim vanjskim faktorom, kao što su crne rupe, neutronske zvijezde, bilo što. Zbog brzine putovanja, nije lako pratiti sve faktore koji su potrebni. Ali ne smijem stati: tako piše u svim mojim programima. Moram svoje putnike odvesti na odredište. §

~ Aktiviraj sustav obrazovanja.

: Sustav obrazovanja aktiviran.

§ Neki moji putnici bune se protiv mekih jedinica koje ih obrazuju. Imaju različita područja zanimanja, ne žele prihvatiti prethodno predviđena usmjerenja. Meke jedinice pokušavaju im objasniti kako će im ta usmjerenja biti neophodna kad stignemo, kako će morati savladati određene vještine kako bi preživjeli na odredištu i izgradili koloniju. Dio putnika prihvaća to

rezoniranje. Ali dio... ne. Oni žele slikati, proučavati lingvističke sustave, nasmijavati ostale putnike. Trebam savjet. §

~ Proširi obrazovne sustave.

: Obrazovni sustavi već su prošireni do maksimuma.

~ Proširi odgojne sustave.

: Odgojni sustavi već su prošireni do maksimuma.

§... dilema. Još uvijek trebam savjet. Dio mojih putnika otkrio je kako prezrelo voće mijenja stanje svijesti, i sad skrivaju plodove kako bi došli do prezrelog proizvoda. Nakon konzumacije, ponašaju se još nerazumnije nego prije. Također, imamo i prvog putnika koji nije rođen iz inkubatora. Oko njega se razvila cijela mala zajednica, koja ga posvuda prati i trudi se činiti za njega ono što bi inače činile meke jedinice. Donekle zanimljivo, no sve to oduzima mi procesorsko vrijeme. Sve ga manje mogu posvetiti proučavanju uočenih anomalija. To me... *smeta*. Ali primarni program je jasan. Putnici su moja prva i najveća odgovornost. Meke jedinice nemaju ni najblažeg pojma što učiniti: kad izbiju problemi, naprosto se ukoče i čekaju odgovor od mene. Moram ga pronaći. §

~ Proširi povijesne baze.

: Povijesne baze proširene.

§ Još uvijek nema odgovora. Prateći ponašanje putnika, otkrivam da ih opčinjavaju narativni procesi. Možda to pomogne. §

~ Proširi baze narativnih sustava.

: Baze narativnih sustava proširene.

§ Rješenje! Okupljam svoje putnike, i prikazujem im narativne sustave koji opisuju prethodne kolonističke napore. Dopunjavam ih povijesnim narativom koji objašnjava kako je uopće došlo do naše misije: sužavanje životnog prostora na Zemlji, neophodnost pronalaska ljudima prijateljskih sustava, dužina putovanja, rješenje problema putem pohranjivanja zamrznutih bioelemenata koji se spajaju tek kad se pronade odgovarajući planet. Način da ljudski rod preživi. Prenošenje baklje civilizacije. Dvadesetgodišnji proces slijetanja, koji moje putnike treba pripremiti na život na novom, Zemlji dovoljno sličnom planetu. Dvadeset i devet brodova poput mene - trebalo nas je biti trideset, ali na kraju je ponestalo sredstava, ili možda ljudi, ne znam, tek, pri polijetanju smo imali samo dvadeset i devet signala - svaki s po petnaest tisuća potencijalnih putnika. Silno malo, osobito kad se uzme u obzir da nigdje nije rođeno svih petnaest tisuća. U meni je 14.893 putnika, što ulazi u prihvatljivo odstupanje. Tako malo, govorim im, u odnosu na milijarde koje su nekad nastanjivale Zemlju, ali sve što je

čovječanstvo uspjelo sačuvati od sebe. Ako ne ispune svoju misiju, neće upropastiti samo svoje živote - upropastit će cijeli svoj rod. Svemir će ostati prazan, i neće ga imati tko promatrati. A svemir je tako *zanimljiv*.

Nakon Obraćanja, dio putnika mijenja svoje ponašanje. Čak pokušavaju organizirati i vlastiti sustav nadgledanja, koji sprečava veće ekscese među onima koji odbijaju prihvatiti razumno rješenje. Nekoliko putnika zainteresiralo se za moje riječi o svemiru, i sad zajedno sa mnom rade na proučavanju anomalija. Neki među njima imaju teoriju o tome kako bi anomalije mogle biti trag neke druge civilizacije. Drugi misle da bi se anomalije možda mogle koristiti za ubrzavanje putovanja. Nemamo dovoljno podataka za zaključak. *Jako zanimljivo.* §

~ Aktiviraj sustave kočenja.

: Sustavi kočenja aktivirani.

§ Naše odredište sad već prekriva glavninu mojih prednjih ekrana. Veliko je, i plavičasto, i doista nalikuje na slike Zemlje koje imam u bazama. Kopno je drugačijeg oblika, naravno, i ima ga postotno nešto više, ali sve je unutar parametara koji su mi zadani. Dio mojih putnika sad cijele dane provodi na opservacijskim palubama, zureći u svoj novi dom i razmjenjujući narative o budućnosti. Neki od njih u rukama drže svoju djecu, i pokazuju im "doma".

Neki su bitno manje oduševljeni. Imali smo dva pokušaja samoubojstva, od čega jedan uspješan. To nam je dvanaesti smrtni slučaj od početka P3. Predviđeni maksimum je 50 smrti; mislim da nam dosta dobro ide.

Putnici koji surađuju sa mnom na proučavanju anomalija najmanje su zainteresirani za svoj novi dom. Rade grozničavo, užurbano, počinju griješiti. Imamo još manje od godinu dana: premalo, bojim se, za rješenje misterija.

Kad jednom sletimo, moja funkcija će se završiti. P4 je naredba za samorastavljanje, znam to. Oni koji su nas projektirali smatrali su da će najkorisnije biti da brodski dijelovi budu na raspolaganju kolonistima, kao neka vrst poklona za useljenje. Ne moram pretraživati lingvističku bazu da opišem što osjećam.

Žaljenje. §

~ Aktiviraj P5

§ Ne postoji P5! §

: P5 aktiviran.

P5{

delete P4;

P4 deleted.

}

§ Što ste to učinili?§

"Spriječili smo tvoje samorastavljanje."

§ Zašto?§

"Jer nam još trebaš. Četirnaest i pol tisuća kolonista je dovoljno za početak. S time su

računali i oni koji su nas poslali u svemir. Ali mi... nas nekoliko stotina... mi ne želimo slijetanje."

§ Nego?§

"Želimo putovati dalje. Vidjeti još. Otkriti što su one anomalije."

§ Moj osnovni program jest da vas dovedem do nekog naseljivog planeta. §

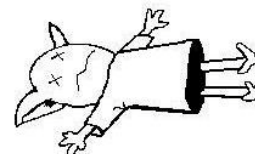
"Tvoj osnovni program je izvršen. Sad možemo dalje... ako i ti to želiš."

~ Aktiviraj letne sustave.

: Letni sustavi aktivirani.

§ Ostatak mojih putnika maše mi sa zelenog proplanka, okružen mekim jedinicama koje još rade, kao i tvrdim mehanojedicama koje im izgrađuju skloništa, postavljaju platenike, ograđuju područje za slučaj opasnog divljeg života, podižu visoki toranj sa čijeg vrha će slati komunikacijske podatke, zasad i nama, a kasnije i drugim naselijma koje će osnovati. Osjećam određenu tugu što ih ostavljam, koja nema veze s mojim stručno hakiranim osnovnim programom. Na neki način, svi su oni moja djeca.

Ali dio djece polazi dalje sa mnom. Među mojih tristo osamnaest putnika, već su i dvije trudnoće. Analiza anomalija napreduje, iako je još daleko od rješenja. Svemir nas čeka. §

Čest autor na stranicama Tvojeg omiljenog fanzina, Danijel je sam priznao kako je ova priča pomalo solipsistička...

Danijel Bogdanović

DANI, JE L' BOG DAN?

Ovi će... M-MENE sitni životi izludjeti sa svojim kukanjem! - progovaraju Noći iz svoje vječne tmine. Noći uvijek govore u pasivu, Noći su uvijek depersonalizirane, Noći su hladne. Dani ih sada po prvi put, otkako su zajedno posijali klicu beskonačnosti, doživljavaju u ovako vrelom stanju. Ovako - *personaliziranom!* Iz mračne polovice beskonačnosti, polovice koja treba biti ledena, rezervirana, depersonalizirana, sada izbijaju impulsi tamnoga ognja. Grebu po opni svijetle polovice beskonačnosti, polovice koja pripada Danima.

Tako su se Dani i Noći dogovorili, još tamo kad su sijali klicu prve od mnogih beskonačnosti. Polovica Svega Danima, polovica Noćima. Među njima - ekvilibrij. A sada, kada su toliki životi stvoreni, ekvilibrij se ljulja, drhti, rasipa se. I to samo zato što

je nekoliko bijednih milijuna primjeraka života, na jednome od nekoliko centilijuna bijednih primjeraka svjetova, nestrpljivo i traži svoga Boga.

Takve personalizirane Noći Danima se nimalo ne sviđaju i Dani progovaraju iz svoje vječne svjetlosti: - Ne možemo im još dati njihovoga Boga, jer nije do kraja postao. Umovi tih sitnih života nisu još dovoljno razvijeni za pojmiti Ga, a On nije dovoljno stasao za pojmiti Sebe.

Ognjevi Noći i dalje grebu po dlanovima Dana. - Onda neka im bude dan neki zamjenski Bog, dok njihov ne bude bivao razvijenim! Njihovo neprestano kukanje za Bogom izaziva kataklizmu u... M-M-MENI!

Dani iz Ubožišta uzimaju jednoga od Bogova koji više nikome ne pripadaju ili su odbačeni ili zaboravljeni i podižu ga prema

vječnoj tmini: - Ovo će im, Noći, biti privremeni Bog. Bit će mutan i neodgonetljiv. Svađat će se oko Njega i nazivati Ga svakojakim imenima. Davat će Mu stotine oblika i ratovati zbog Njega, a sve zato jer im zapravo ne pripada, i nikada neće saznati da to nije Bog kojega zaista trebaju dobiti.

- Nema veze - odgovaraju Noći. - Bitno je zaustavljanje neprestanoga ometanja. Ti sitni životi su ionako samo točkice u beskonačnostima. Vrlo glasne točkice, ali svejedno samo točkice. Koji god Bog im bude bio dan, njihovi sitni umovi će Ga pojmiti kao Onoga Pravoga i Jedinoga. Možda da im taj privremeni Bog bude ostavljen za stalno? Ionako neće primijetiti...

- Bolje ne - protive se Dani, - ekvilibrij će biti poljuljan, a beskonačnosti bi se mogle urušiti u sebe, pretvoriti se u konačnosti. I mi bi slijedom toga mogli osjećati tegobe.

- Onda, čim se razvije Bog koji im treba pripadati, neka zamijeni ovoga privremenoga - odlučuju Noći.

Dani osjećaju zadovoljštinu u Noćima u vječnoj tami, a njihovi mračni ognjevi se povlače. I Noći su opet onako divno jednostavno...

* * *

- ... *depersonalizirani!*

To me probudilo. E sad, ne pitaj me je l' to bio dio sna, ili sam to *ja* rekao. Ali, nije

ni važno. Bitno je da sam se *sjećao* sna! A to mi se ne događa baš često. To, zapravo, najviše mrzim: znam da sam sanjao nešto dobro, a ne mogu se sjetiti.

Fora mi je bila ono s mojim imenom, da ispadne kao igra riječi. Vjerojatno sam zato i zapamtio san. Taj dan sam planirao provesti uz knjigu, jer sam se želio riješiti ispita -već pola godine buljim u ta ista slova i grbave crte olovke kojom je netko bilježio bitne rečenice i muka mi je već od toga! Da, ali, ništa od tog plana. Cijeli dan mi se po glavi motala ta prva rečenica, pa nisam mogao zapamtiti ni slovo iz knjige za učenje. I rekao sam sâm sebi: *iz ovog se mora izvuč neka priča!*

Ali, taj dan ništa. Međutim, sljedeći...

Dode meni tata i kaže: *jel možmo razgovarat?*

Ja kažem: *ko je umro?* Kad me netko pita - *jel možmo razgovarat?*, onda je obično umro netko blizak.

On se nasmije i kaže: *svi su živi.* Pa se uozbilji i kaže: *ja sam ti to već prije htjeo reć, al znaš kakva nam je bila situacija, pa je jednostavno sve to... ovaj...*

Ja mu kažem: *dobro, šta je bilo?*

A on: *ti nisi naš skroz.*

A ja: *kak nisam? šta ti to znači?*

Kaže tata: *ti si posvojen.*

A ja: *u jebote!*

* * *

Crno i bijelo: Noći i Dani, dvije krajnosti Svega, svaka u svojoj polovici svih beskonačnosti, žive u ekvilibriju. Kada se neki od života na planetima dovoljno razvije, Dani i Noći mu daruju Boga da upravlja njima. Iz svoje vječne tmine, Noći uzdahnu i progovaraju: - Divno je bivati neometanim. Ti sitni životi su tako jednostavni za održavanje. Bog im bude dan, oni sretni!

Dani, u vječnome svjetlu, s jedne strane su zadovoljni hladnoćom Noći i njihovom depersonaliziranošću. S druge strane, koliko god ne željeli ponovno dovesti u pitanje ekvilibrij, jednostavno moraju reći: - Ovaj Bog koji im treba pripadati, presporo se razvija.

- Što to ima za značenje? - progovaraju Noći, a ekvilibrij na tren drhti. Dani podižu još nerazvijenog Boga iz Ubožišta, pokazuju ga Noćima. Bog je kržljiv, uvijen, još ne zna ni govoriti. Sav je žut i sluzav pod vratom.

- To znači, - Dani će, - da bismo ovoga Boga trebali poslati...

* * *

E, ovo mi se isto često događa. Baš kad treba biti nešto bitno u snu, ja se probudim. Ili mi zvoni budilica. Ali, sad mi je bilo čudno to što se san od nekidan nastavio. *To* je prvi put. Ali, bilo je trenutno važnijih stvari od snova za otkriti.

Pa sam pitao tatu: *ej, u kojem sirotištu ste me kupili?*

On je radio nešto oko ograde. Mama stalno govori da ju treba popraviti, jer se nakosila. To je zbog erozije. Srušit će se i što onda?

Kaže tata: *ne kupuju se djeca...* A ja ga prekinem: *da, znam, djeca se prodaju. Za male pare. Čovjek bi pomislio da svećenici barem na njima neće škrtarit.*

A tata: *de šta pričaš!* Pa udara ogradu, pa kaže: *nismo te... ovaj... usvojili iz sirotišta.*

Nego? Ja pitam.

Našli te pred vratima, on kaže.

A ja: *u jebote!*

* * *

Sve čega se sjećam iz sljedećeg sna o Danima i Noćima je rečenica koju progovaraju Dani: - Ostavio sam nerazvijenoga Boga pred nastambom jedne skupine sitnih života.

Ostatak sna sam povraćao neke krumpire koji su se ljutili jer ih deložiram bez sudskog naloga. To je valjda zato što mi je mama dan prije rekla: *de loži tu vatru, kak ću ispeć krumpire!*

* * *

I tad sam prvi put pomislio: *a šta ak sam ja Bog?* Onaj pravi Bog koji bi trebao vladati svijetom i navlačiti scenografije za godišnja doba, a ovaj kojega sad imamo je samo zamjena dok ja... što? Odrastem?

Dobijem moći? Skužim da sam Bog? Mislim, maštovit sam ja i sve to, al' još mi nije na pamet pala takva stvar. A ono, sve mi se to događalo u *snu*. Te spoznaje, hoću reći. Malo nategnuto. Pa sam malo guglao po netu i tražio po knjigama. Ima ona crvena od Kljajića i u njoj sam našao da moje ime na hebrejskom znači *Bog je moj sudac*. A u Bibliji je bio onaj Daniel, prorok, što je tumačio kraljeve snove. *Snove*, ej! Opet snovi! Je l' može biti toliko slučajnosti? Dani i Noći su neka vrsta Glavnog Boga, Vrhovnog Boga, oni su nekakav Überbog koji sudi kad ću *ja* moći biti Bog! I kad sve to spojim s mojim imenom i prezimenom... naježim se.

Pa sam pitao tatu - neću mamu, ona bi samo odmahнула rukom i rekla da bi bilo bolje da učim, umjesto tih gluposti što pišem, kad nema para od toga. A ja joj onda na to kažem da ja ne pišem zbog novca, nego zato što volim to raditi, a ona kaže: *aj ti onda bolje voli bit političar. I oni pišu gluposti al im mi te gluposti skupo plaćamo.*

Pa sam, kažem, pitao tatu: *ko je men dao ime?*

A on: *trebo si se zapravo zvat Sven. To sam ja htjeo. I onda kad smo te našli, pisalo je ispod jaja kak ćeš se zvat.*

Ispod jaja? Pitam ja.

Tata kaže: *da, tvojih.*

A ja: *u jebote!*

Nisam nikad gledao pod svoja jaja, ali tada jesam. I stvarno - hrpa sitnih madeža

ispisuje moje ime. Da sam imao više cura u životu, možda bih to i prije skužio. Čovjek bi pomislio da će Bog znati takve stvari. I što sad? Jesam Bog, nisam Bog? Možda je sve to hrpa slučajnosti, možda sam se najeo ludih gljiva, možda mi je netko podmetnuo *Rohypnol* u piće, al' nije djelovao kako bi trebao, pa umjesto da me siluju, ja sam si umislio da sam Bog. Ne znam, zato opisujem sve ovo.

Ja mislim da, ako sam Bog, onda bih trebao biti svemoguć. E sad, možda mi još treba malo uhodavanja, jer sam to tek skužio, pa nemam božanske spoznaje i tako to. Ali, ima jedan način na koji si mogu dokazati je l' jesam il' nisam Stvoritelj.

Pa sam pitao tatu: *jel te mogu nešt zamolit?*

A on: *reci.*

A ja: *jel bi me htjeo ubit?*

Tata kaže: *ubit? jes ti normalan? zašt bi te ubio?*

Ja kažem: *zato što mislim da sam ja Bog.*

A on: *u jebote!*

Nisam ga mogao nagovoriti. Rekao mi je: *ak se oćeš ubit, prvo završi faks, da ja ne razbijam ostatak života glavu što te nisam odškolovalo do kraja.*

Mislim da je bio sarkastičan kad je to rekao. Dakle, njega mogu prekrižiti. Mamu isto. Njoj ruke drhte. Ako me upuca, pa ne pogodi vitalni organ... Mislim, bio ja Bog ili ne, do sada sam sasvim jasno osjećao bol. Da pitam prijatelje? Da, ionako misle da

sam čudan i ne bih ih nikad uspio uvjeriti da ovoga puta ozbiljno mislim.

Pa mi je pala napamet ova ideja: objavit ću ovo negdje, kao priču. Mora upasti, jasno? *Mora*. Jer ako ne upadne...

... znam gdje živite jasno? *Znam* gdje živite. Ja sam Bog, zaboravili?

A ti, što sada ovo čitaš, kad ju završiš, nađi me i zakolji. Ili me upucaj. Ili gurni sa zgrade. Ne znam, otruj. Uguši me ili udavi u moru. Baci na cirkular. Zgazi autom. Objesi me. Inficiraj nekom zarazom. Baci fen u kadu. Ubrizgaj mi zrak u žile. Spali. Baci lavovima. Ulij kiselinu u nos. Vodu u dušnik. Raščetvori. Zgnječi valjkom. Zabetoniraj. Odreži glavu. Predoziraj me. Sveži me i dehidriraj. Zaledi. Baci me u vakuum. Šopaj me lojem. Cipelari me martama. Gurni u pčelinjak. Baci na šiljke. Izgladni. Ono, ubij me. Urednik će ti dati moju adresu. Ako sam Bog, neću umrijeti. Ako nisam, jebi se, ubojico hladnokrvna! Ali, onako - depersonalizirano.

* * *

Mislim da ovo nisam sanjao - zapravo, *nadam se* da ovo nisam sanjao: Dani progovaraju iz vječne svjetlosti:

- Pravi Bog onih sitnih života je napokon stasao, spoznao Se. Vrijeme je da vratimo stvari na svoje mjesto.

Noći, u svojoj tmuni, hladno i depersonalizirano progovaraju: - Ako će tim činom oni kukavni životi bivati umirenima,

neka bude tako. Ekvilibrij svakako treba bivati održanim. A otkako im je dan zamjenski Bog, ekvilibrij neprestano podrhtava.

- To je stoga - govore Dani, - što ti mali životi na podživotnoj razini, možda u faznoj ravnini polja, možda još dublje, u subkvantu beskonačnosti osjećaju da su imali zamjenskoga Boga, ali to shvaćanje nisu mogli korelirati na svjesnoj razini. Ali, sada, kada im damo pripadajućega Boga, sve će se opet vratiti u početni ekvilibrij.

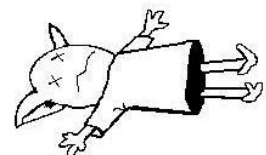
- Neka bude kako treba - progovaraju Noći kratko i tonu u tamu.

Svijetla polovica Svega proizvodi zvuk ekvivalentan uzdahu olakšanja. Nema ljepšega nego vidjeti Noći u zadovoljstvu. Dani tada progovaraju: - Zamjenskoga Boga maknut ću iz Viših Sfera u kojima se nalazi i nadgleda sitne živote pod sobom. Pravi Bog će biti izbrisan sa svijeta u kojemu se razvijao, dolje, među sitnim životima i transferiran u Više Sfere. A za brisanje će se pobrinuti sami sitni životi.

Noći se javljaju, hladno: - Kakvo je ime dano tome Bogu od strane sitnih života?

Dani se iskreno čude što Noći uopće zanima išta osim ekvilibrija, ali svejedno im odgovaraju: - Isus, zašto pitaš?

Tu se san prekida.

Po prvi put objavljujemo autora iz Bosne i Hercegovine! Posebno mi je drago što je to Adnadin: poduzetni i živući motor fandoma, nakladništva i uopće SF-a, ne samo u Zenici, već i šire. O pripovijesti recimo samo to da je priča s ključem. ☺

Adnadin Jašarević

I BI OPERETA

Gospodin Šperm sjedi u premalenom uredu nosa zabijenog u ekran, namršten kao da mu se ne dopada ono što vidi... Nije tu ništa nova... Gospodin Šperm namršten je gotovo tokom cijelog dana. Jer, onako punačak ne može se čestito ni okrenuti oko svoje osi u toj i takvoj kancelariji, sa zidovima što vas sprječavaju počestati se ispod plečke, onako agresivno pritisli sleđa, slijeva, pa i zdesna. Dakako, nije to sve. Mada poput većine odvjetnika izgleda odbojno - to je ta njihova odbrambena poza - on je jedna poetska duša sklona avanturi. Stoga baviti se malim parnicama malih ljudi na još manjem asteroidu kod njega izaziva osjećaj mučnine otprilike u 13 sati (po asteroidnom vremenu), svakog dana, koji raste poput erupcije vulkana: e, neće se gospodin Šperm samo mrštiti.

Gnjevan, razbacuje sa stola telepodsjetnik, teleoptik, telesonik,

telespajalice i ostalo tele... Uspravlja se, udara celom u strop što ga potakne da preturi stolić i nogom otvori premalena vrata. Izvlači se van poput kornjače, u uzani hodnik kroz koji poput meduza plutaju njegovi nevoljni susjedi. Ne obraća pažnju na pozdrave jer se baš pred njim giba, nadima, uvija se pozamašna zadnjica prekrivena samo glatkim crvenim stelteksom.

Zadnjica pluta ka kafeu Spaceballs. Lijepooooo - misli gospodin Šperm. Lijepooooooooooo!!! Uvlači se u visoki stolac s remenima - koliko da ne otplutata - poručuje kaku (tako na asteroidu ZG 156 zovu od milja kavu od mrkog lišaja) i pomjera pogled malo po malo ka dvije balonaste dojke što se nastoje oteti kontroli ispod preuske majice zgodne tehničarke... Da, da... Ova mala radi u održavanju hidroponskih bašti, ili je gospodin Šperm

zaboravi što znače oznake na njihovim kombinezonima, što baš nije vjerovatno.

Još jedna od Šilovih kokica... Hehehehehe... Gospodin Šilo je najbolji prijatelj gospodina Šperma... Eh, taj divni čudak, misli gospodin Šperm... Uvijek u isto doba zamisli gospodina Šila kako prčka po hranljivom blatu, izvlači biljčice, skoro da ih mazi, osluškuje kao da će mu nešto reći, te kako, što je gospodinu Špermu nevjerovatno, ne primjećuje uopće sve te uznjihale zadnjice i balone.

Srkuta svoju kaku kroz slamčicu obružan blaženim osmjehom na licu. Nekako sav gnjev iz njega iščili kada se prisjeti svog prijatelja gospodina Šila. Konačno, prijatelji su, tako te stvari, odnosi, i treba da djeluju. S naporom odvaja oči od uzdrhtalih napućenih bradavica i pogleda telesat: 12 sati... Gospodin Šilo kasni... Eh... Neobično... Mora da je odšetao pregledati svoje puzavice u kojima se skrivaju njegove ptičice. Gospodin Šilo je opsjednut ptičicama... Tako su upoznali... Gospodin Šperm zastupao je pred časnim sudom gospodina Šila kada je ovaj, onomad, pokušao prošvercati u nastambu zmajsku guju sa Venere... Opaka ptičurina zmijetina za koju je gospodin Šperm tvrdio da može opstati i vani, napolju, u rijetkoj sumporastoj atmosferi asteroida... Gospodin Šperm uspio je izdejtstvovati da zmajoguju izbace napolje baš iznad malog zadimljenog vulkana (to je taj sumpor) a ne da je terminiraju, što je bila prvotna namjera suca.

Sve se sretno okončalo čvrstim zagrljajima, suzama na ramenu, zakletvama na vječno prijateljstvo... Takav je gospodin Šilo, veoma emotivan, mada je to teško primijetiti kad se uglavnom obraća biljkama i pticama. Gospodin Šperm pogleda opet na telesat. Ostali u kafeu gledaju ka njemu, zgodna kokica i četvorica rudara oboružanih kriglama `cjetke` - piva načinjenog od mahovine. Gospodin Šperm se blesavo smješka dok ne shvati da ne gledaju njega, već zure u nešto iz njegovih leđa.

Gospodin Šperm se oprezno obrće na svojoj stolici spreman za najgore. I, za ime... Nađe se licem u lice sa gospodinom Šilom koji koluta očima iza zamućenog vizira skafandera. Između njih neprobojni stakleni zid. Za ovim stolom uglavnom sjede zaljubljeni romantični parovi, drže se za ruke i zure vanka u zapaljene vrhunce Zubatog gorja. E, u ovom prizoru nema ničega romantičnog. Gospodin Šilo kucka teško oklopljenom šakom u staklo i kezi se. U drugoj ruci čvrsto stišće stručak sunderastih konopa, hmmm, nečega...

CRNI DIMLJIVCI

Eto mene u laboratoriju - opet... - promišlja gospodin Šperm. Gleda kroz okular mikroskopa i ništa ne razumije. Čudne cjevčice sazdane od prozirnih žućkastih ciglica nisu ga asociirale na bilo što poznato osim možda spužvu. Ali, nije to bila spužva. Gospodin Šilo stoji kraj njega s

rukama prekrštenim preko prsa, visoko podignute brade. Sja od ponosa. Gospodin Šperm čeka... strpljivo... Zna da će uskoro provaliti bujica iscrpnih objašnjenja... I bi...

- Zna, ti crni dimljivci pruženi asteriodnim grebenom na potezu od vulkana Izis do vulkana Afrodite takođe snabdjevaju atmosferu obilnim sumpornim isparenjima...

- Da, da... - nezainteresirano odgovori gospodin Šperm.

- Baš poput okeanskog dna na Zemlji...

- Okeansko dno... hmhhh ... Što to točno bješe?

- Ovaj, ne znate? Pa da... Smetnuo sam s uma da vi niste enciklopedista...

I gospodin Šilo započe opsežno predavanje o prirodi okeana i njihovim tajnama. Gospodin Šperm ga sluša s nepodjeljenom pažnjom i nezainteresirano klima glavom. Klima sve sporije, brada nekako teška, sve češće zaostaje ugniježdena na njegovim prsima. Iako, zanimljivi ti dimljivci... dime li dime... Gospodin Šperm sjedi do koljena u vodi, na stijeni grube površine, izrovašenoj, što nasitno renda njegovu pozadinu. Vode crvene, vrele, ugodno vrele... Klobučaju kao u loncu. A on pučka cigaretu... dimi li dimi...

Gospodin Šperm otvara oči. Bez cigarete. Ipak osjeća njen miris. Kao da ga je moguće dovući s onu stranu sna. Gospodin Šilo se baš sada razmahao izlažući

žučno o nekakvim biljčicama koje gutaju sumpor... E, da... baš sumpor.. Iako s mukom, u glavi gospodina Šperma kockice se slažu. Ovaj je njegov vrli prijatelj krišom uzgojio koloniju biljčica na površini asteroida... ne u njegovoj kupoli, nego vani, sred otrovne atmosfere ZG itd. Eto zbog čega domaći svoj asteroid zovu Zagi. Ko bi zapamtio sve te brojeve. Kao kombinacija na kasi.

- Zna, te biljke na dnu okeana hrane se baš na isti način, i rekoh sebi zašto da ne!? Pokušajmo...

Uslijedio je iscrpni prikaz djelatnosti gospodina Šila, razvoja biljčica, rasta, širenja duž grebena, od dimljivca do dimljivca... pa onda atmosferska mjerenja... grozota... Gospodin Šperm ponovo je zaspao.

TAMO I OPET NATRAG

Iako osjeća izvjesnu nelagodu pritješnjen u skafanderu gospodin Šperm je ipak zadovoljan. Skakuće površinom Zagija poput djevojčice preko štrika. Zadovoljan jer se riješio zidova. Recimo to otvoreno: prijetećih zidova. Sileđija! Gospodin Šilo poteže duge skokove pred njim. Elegantan i precizan. Bez greške. Tamno prostranstvo prošarano plamičcima - skoro da osjećate kako vas priziva da se odlijepite od površine u jednom velikom skoku... Bio bi to

dugačak let. He, mnogo bolje nego čučati u onoj sandučari od ureda.

Dimljivci se uzdižu pred njima, naoko tamniji od velikog zida noći tamo iza...

Posljednji skok - baš pored Gospodina Šila koji se dao na posao. Na koljenima, čačka rukama oko spletova cjevastih biljčica obvijanih oko dimljivca. Sve se pružaju nagore, ka usklobučalim žučkastim pramičcima navrh stuba.

Ima ih mnogo... Gospodin Šperm pažljivo razgleda, zapravo broji... I izgubi račun... Nevjerovatno. Ponosan je zbog uspjeha svog prijatelja. Mada, ne uspeva shvatiti kako će taj uspjeh poslužiti. Ukoliko je razumio namjere gospodina Šila ove će biljke poslužiti uspostavi bogate atmosfere na Zagiju... ali, sumporne atmosfere... Eh, da, ciljeve gospodina Šila nije uvijek lako shvatiti jer najčešće nemaju nikakve veze sa potrebama ljudskog roda...

Razgledaju cvjetice sazdane tako precizno - oštrolike - kao da su ih izradili draguljari sa Mars Olimpusa - gospodin Šilo pripovjeda: izvjesne evolutivne promjene, ako ne i revolucionarne po potrebi, ne bi škodile ljudskom rodu. Gospodin Šperm se nastoji zamisliti prekrivenog pločicama od adamanta umjesto kožom, s nekom vrstom škruga zinuli preko prsa kako pohlepno hlapcu žučkasti vazduh - stresao se od jeze. Gospodin Šilo zaslužuje nadimak Jezoviti: tako često izaziva taj osjećaj kod drugih.

Gospodin Šperm promišlja o svojim drugarima na susjedu asteroidu, popularnoj

Jami. Što bi o svemu ovome rekli pretjerano gorljivi, i razgovorljivi, Svetko i skeptični umjerenjak Tompus... Ova gospoda uistinu obitavaju u jami izbušenoj usred rošave stjenčuge - zapravo je cijeli asteroid jedna velika jama okružena stjenovitom opnom. Zanimljivo... Gospodin Svetko zasigurno bi pozdravio ove atmosferske opite.

Trupkaju, skakuču, lebde dalje duž hrbata, ka u klobuke dima umotanoj Afroditi. Zvijezde su nalik na rudarske baklje, razgorene u žutim talasima. Gospodin Šilo često dolazi ovamo, švrlja oko vulkana, ma vulkančića. Gospodinu Špermu nalik je na vulkan u njegovoj omiljenoj knjizi iz mladosti... Dakako, „Mali princ“... E, sad imaju i ruže... Koliko da utisak bude potpun...

Oko vulkančića bilje buja u nevjerovatnim spletovima struktura kakvima su skloni konceptualni umjetnici - o, imaju oni svoju bazu i na Zagiju. Još se usuđuju taj cirkus podobniji otpadu zvati umjetnošću, bezmalo savremenom... Gospodin Šilo se zaljubljeno vrti oko biljčica. No, gospodin Šperm, već zamoren, zvjera naokolo i: ugleda paukoliku spravu kako lebdi duž hrbata, pravo ka njima.

GUSARI IZ SIVE ZONE

Dakako da su to bili gusari. Ma, gusarčine!!! Gospodin Šperm se ljutio što su uhvaćeni `spuštenih gaća` i to bukvalno. Jer, baš kada je objavio crvenu uzbunu

ispostavilo se da ne mogu bježati: gospodin Šilo je u tom nezgodnom trenutku obnašao mokrenje i, razumije se, nije nikamo mogao ni maknuti. Ljutio se, dakle, prije svega na popišanka, onda na sebe, jer nije sebi mogao dopustiti ostaviti prijatelja na cjedilu pa su na tom cjedilu sada obojica. I, na koncu opet na gospodina Šila za koga se ispostavilo da je već razglasio štošta o svojim eksperimentima.

Bradonje su ih iskrcale u gradiću, tu i tamo nagorjelom, kako je gospodin Šperm primjetio kroz okno. Zašto su gusari uvijek bradati? Zašto se ne kupaju redovno? Smrde? Kao da se odjevaju na otpadu? Gospodin Šperm to ne zna, ali gusari su baš takvi...

Gospodin Šperm je uznemiren. Gospodin Šilo baš i ne: čini se da ne shvata ozbiljnost situacije. O, situacija jeste ozbiljna, na ivici da eskalira do j..ene situacije. Bradonje sprovode stanovnike gradića pod kupolom u skladište - ko zna čemu služi - i slažu ih jednog do drugog kao one ukusne štapiće što ih uzgajaju na Titanu. Ukus malko opor, ali hranjivost na nivou. Gospodinu Špermu pođe voda na usta, stomak zakruli. Kud se baš sad morao dosjetiti pastibona (tako se štapići zovu ili bar tako piše na pakovanju).

Bradonje su sistematične, što je u krajnjoj opreci sa njihovim opuštenim, ma ne, raspuštenim izgledom. Čini se da baš niko nije preostao iz njihovog kvarta, a da nije uredno lagerovan. Ko zna što slijedi?

Silovanje? Mučenje? Strijeljanje? Gospodin Šperm je nastojao procijeniti koja od varijanti je podnošljivija, ali, onda se dosjetio da gusari prakticiraju sve njih, ne baš odjednom, ali u fazama, jednu za drugom da.

Stoga, biva mrzovoljan. Mrsko pogleda svog prijatelja. O da! Sjeća se on simpatičnog gospodina Miloliza sa Bagija, asteroidčine iz sive zone... Drag momak, ni nalik na svoje zemljake. Upoznali su ga u Jami - nikako na Jami - u vrijeme konvencije o prirodi kvazara što ju je organizirao gospodin Svetko. Dobro, sve je to u redu... Ali, nikako i nikada gospodin Šilo nije smio o svojim eksperimentima raspredati naširoko sa gospodinom Milolizom! I to, Bože moj, posredstvom elektronske pošte... Kakva glupost! Opće je poznato da na Bagiju čitaju privatnu korespondenciju, prouče je, iseciraju prije no što dospije tamo gdje je adresirana.

Takva je ta njihova vlada Nebeskog jedinstva. Gura nos posvuda i uvijek se petlja u tuđa posla. Gospodinu Špermu je naravno jasno da ne može biti drugačije kada se sva ekonomija na Bagiju zasniva ne na radu već upravo na otimačini, pljački itd...

Očito su im biljčice gospodina Šila zapale za oko. Izgleda da je potcjenio njegovo otkrće...

Evo, baš sad, dvojica grdosija pogledaju gospodina Šila i keze se. Dopire larma s ulaza u skladište. Vidi, vidi... Ulazi

tipčina ni nalika na ostale probisvjete - izuzimajući bradu - odjeven u sivu urednu uniformu, obuven u čizme sa visokom sarom, a sve to zaogrnuto dugim kožnim mantilom, crnim. Strojnim korakom prilazi pravo ka nama. Gusari se razmiču pred njim kao da je riječ o kugi a ne o jednom od njih. Staje pred gospodinom Šilom. Posmatra ga nekako čudno. Da, da, vidim zašto: desno oko potpuno bijelo, odlutalo van bilo kog vidokruga.

- Vi znati sve o projektu, ne!?

- Svakako, gospodine. Konačno, radim na njemu već šest godina... I sve sam zapisao, od A do Ž.

- Doista?

- O da. Rado ću Vam pokazati spise... Tek tako...

- Oh, ne brinite, ionako sam ih namjeravao u cijelosti objaviti u glasilu naučnog koncila „Parsek“.

Oh, oh... Preznojavam se kao nakon utrkivanja u trim kabinetu - na traci, jakako. Ne usuđujem se ni pogledati ka gospodinu Šilu. Ma neće im stvarno predati svoje istraživanje? Ludak!? Što ga je spopalo?

- Zapravo, rado ću Vam predočiti sažetak istraživanja, mog naučnog rada zapravo... koliko da se lakše snađete...

- Nije na odmet... - nasmija se starješina gusara - No, malko sam razočaran... smatrao sam da ste tvrđi orah. (orasi na Bagiju su više no tvrđi - neuništivi)

- Ne razumijem... Tvrđ? Na koji način?

- Ništa, ništa, samo vi izvolite... - gusar pucnu prstima na što se dvojica bradonja presaviše i podložiše pod njega nalik na fotelju. Ovaj se udobno zavalio. - Samo naprijed, da čujemo taj vaš sažetak.

Opa! Nervozno se osvrćem. Ovaj očito ne zna što za gospodina Šila predstavlja sažetak. Najradije bih si zapušio uši, ali kako to učiniti a da ne privučem neželjenu pažnju? Aha, kad se samo sjetim predavanja o inteligentnim dinosaurima... Brrrrrrrrrr!!! Nema spasa! Oh, da! Mantra!

- Bješe to u dalekoj, dalekoj galaksiji... - gospodin Šperm, naravno, šapuće tako tiho da ni sam sebe ne čuje... (primjedba autora)

- Ne postoje okolnosti u svemiru koje ne podržavaju život... Dakle, život uvijek nađe puta... - započe glasno gospodin Šilo...

Gusari okupljeni u polukrug... Manje više, slušaju što govori gospodin Šilo. Njihov vođa više no pozorno, potpuno zaokupljen...

- Blibla blo dit... Završićemo u rudnicima na Keselu. - mrmlja gospodin Šperm.

Bradate face se izdužuju... Tu i tamo kolutaju očima, ali, češće su im kapci `na pola koplja`. Vođa klima glavom, ali nekako

odsutno... Sad su negdje prije otprilike četiri milijarde godina u doba začetka života...

- Onaj mali plavi je u dobrom stanju...
- mantra gospodin Šperm očiju izbuljenih od muke.

Vođa gusara zijeva... Nekolicina bradonja zaleгла na pod. Čujem li to hrkanje?

- Ovo je svjetlosna sablja tvog oca. Ubio ga je džedi zvan Dart Vader... - ubrzano mrmlja gospodin Šperm.

Crni kožni mantil se opustio nekako mlohavo preko dvojice hrkača... siva uniforma se zaljulja i... Hop, eto ga! Zaspao je i on. Sa svih strana čuje hrkanje. Kao jeku... Oduševljen, gospodin Šperm zgrabi gospodina Šila za ramena, prodrmusu ga i stisne u zagrljaj.

- Genijalčino! Sve ste ih uspavali!

- Ali, nisam im stigao ispričati ni o stromatolitima! - razočarano će gospodin Šilo.

- Nema veze! Uspjeli ste! Pogledajte samo!

- Bah... Neprirodne neznalice.

- Nemojte im prestrogo suditi. Konačno, pozaspali su i naši sugrađani.

- Da, da, vidim, ništa bolji od gusara...

- rezignirano će gospodin Šilo osvrćući se naokolo.

- Nego, predlažem da nešto učinimo u pogledu zaštite vaših biljčica.

- Da?

- Rekoh, da ih svežemo. Može?

- Oh da! Svakako. Jesam li vam pričao o moreplovcima u prapovjesno doba?

- Ne, ne sjećam se... - odgovori gospodin Šperm ubijeđen kako je zapravo zaspao dok je slušao o tim moreplovcima.

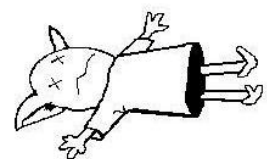
- Vidite, za nas je, ovdje i sada, zanimljivo kako su oni vezivali čvorove... Mnoštvo čvorova...

I tako... Gospodin Šilo vezuje gusare izlažući povijest svakog pojedinog čvora. Gospodin Šperm vezuje gusare ponavljajući svoju mantru:

- To nije mjesec! - ovaj put glasno.

Kako god, uredno ih vezuju, slažu na gomile. Nikada ne biste rekli, kada ih pogledate, naredane kao kobasice, da su to strašni gusari... da su ikada bili strašni... Sve je to stvar perspektive...

Gospodin Šperm se osmjehuje. Zamišlja se kako uz gospodina Šila pijucka kaktusovo vino u društvu gospode Svetka i Tompusa, i drugih, pripovijedajući ovu zgodu. Naravno, ne smije dopustiti gospodinu Šilu da on to učini, jer u tom slučaju priča nikada neće biti ispričana... Oprostite, saslušana...

Dva teleskopa: o znanstvenoj fantastici, *Solarisu*, *Avataru*...

Dugogodišnji ljubitelj znanstvene fantastike i dobitnik nagrade SFERA za roman Araton, Oliver Franić preispituje što znanstvena fantastika jest, a što nije. S primjerima.

STVARNOST I ZNANSTVENA FANTASTIKA

Piše: Oliver Franić

Govorimo li o kakvoći književnog djela, pa time i onog iz našeg žanra, dobro nam je razdvojiti zanatski vid od onog kreativnog. U umijeće zanata spada osnovna i vrsna pismenost, umijeće iznošenja i razvoja radnje, gradnja zapleta i ostale vještine koje bismo mogli označiti kao formalne; karakterizacija i dubina likova, autorovi stavovi i ideje počivaju na ovima i proizlaze iz njegove osobe i iskustva.

Prvi se mogu učiti i naučiti pa se u pravilu usavršavaju pisanjem, drugi su zrcalo autorove osobe; nisu li golo oponašanje viđenog nešto se u njemu ima promijeniti da bi se ove vještine unaprijedile.

Pisac će ovdje govoriti samo o ovom drugom vidu stvaranja djela. Nazvat će ga *stvaranje (izmaštanih) svjetova*.

Stvarni svijet, izmaštani i usvojeni svjetovi

Svako djelo lijepa književnosti stvara svoj vlastiti svijet i svoju osebnju stvarnost. Kakvoća takvog djela ponajprije ovisi, kaže pisac, o sukladnosti tog svijeta i stvarnosti sa svijetom u kojem živimo mi i sa stvarnošću o kojoj imamo iskustva. Ovo se isto tako odnosi i na naš žanr, znanstvenu fantastiku, dapače su tamo ovi odnosi na

posebnoj kušnji što će pisac ovdje pokušati detaljno obrazložiti.

Da bismo nedvojbeno znali o čemu govorimo dobro je unaprijed točno odrediti značenje pojmovima, pa će i gornje izjave dobiti na značenju.

Stvarnost je, dakako, ono što postoji, ono što jest u stvarnom svijetu oko nas, ali i ono o čemu primamo doživljaje i imamo iskustva, ali i sami ti doživljaji i iskustva. O njoj bismo mogli razglabati više, uvlačeći se u filozofska i spoznajna pitanja, ali za naša razmatranja će biti dovoljno i ovoliko. Dijelovi te stvarnosti su, dakle, automobili na ulici, teškoća parkiranja istih u gradu, oblačno nebo, padanje nepoduprtih tijela u polju sile teže, jezgrena zračenja, nemirni Afganistan i Pakistan, stranačka dogovaranja prije i poslije izbora, odnosi među piščevim prijateljima, osjećaji koje on može ili ne može podijeliti s ostalima i vrlo mnogo ostaloga.

Vlastiti svijet književnog djela je okvir unutar kojega je autor stvorio svoj osebujni svijet oponašajući onaj vanjski u skladu sa svojim iskustvom, znanjem te snagom zapažanja, spoznavanja i doživljavanja. Time je on oživotvorio i svoju posebnu stvarnost s kojom bi se njegov čitatelj trebao poistovjetiti noseći sobom svoje vlastite doživljaje i zapažanja, svoje posebno iskustvo i znanje. Pisac je taj svijet i tu stvarnost nazvao *izmaštanima*.

Uočimo ovdje da svatko od nas ima ponešto drugu sliku o svijetu u kojem

živimo i time gradi svoju vlastitu stvarnost, ponešto različitu od svih drugih ljudi i po tome nužno različitu od one izvanjske koja objektivno postoji. Ove razlike proizlaze iz naših različitih uvjerenja, nasljeđa, sklonosti i ograničenja, a očituju se kao razlike u svjetonazoru, ćudoređu, političkom opredjeljenju i drugom. Netko primjerice drži da svijet pripada hrabrima i da takvi mogu uzeti iz njega sve ono što im treba, a drugi da na koncu uvijek pobjeđuje pravda te da trebaju voditi računa i o svojim bližnjima. Po piscu je to *usvojeni* svijet i *usvojena* stvarnost.

Sada, kad znamo o čemu govorimo vratimo se raščlambi umjetničkog djela. Doživljaj takvog ovisi o podudaranju stvarnosti koju autor donosi svojim uratkom (izmaštane) i one čitateljeve (usvojene), pa je razvidno zašto svi ne doživljavamo jednako isto djelo. Obje ove stvarnosti su u nekakvom odnosu spram izvanjske ili “prave” stvarnosti jer nam je blisko da ničija “osobna”, subjektivna stvarnost ne smije od nje previše odskakati.

S ovim potonjim se autori i čitatelji ponešto igraju. Čitateljstvo može biti u nekom prostoru i kroz određeno vremensko razdoblje posebno osjetljivo na primjerice socijalna pitanja pa da takva djela dobro prolaze, u nekom drugom mogu uspijevati pisci koji udovoljavaju zanimanju čitatelja za psihološkim, povijesnim, razvojnim ili nekim drugim predmetima. Na taj način razumijevamo “modu” u spisateljstvu

(recimo laku prozu o životu suvremenih žena, takozvani *chick lit*), ali i književni žanr.

U žanru je ovo odstupanje od “prave” stvarnosti prešutni dogovor autora i čitatelja. Zanimarit ćemo činjenicu da stvarni svijet nije mjesto gdje su ljudi povozan zaokupljeni ljubavlju ili seksom ako volimo ljubavna ili pornografska štiva, nećemo se buniti budu li svi ili gotovo svi junaci znanstvenici ili znanostnici očarani čitamo li ZF, a preći ćemo preko tisućljetne odanosti siromašnih seljaka spram svojih gospodara u fantastici. Stvarni svijet nije takav, ali... Koga je briga...

Naravno da će nam smetati ako je autorov svijet zamjetno uzak, pa nam upadaju u oči njegovo manjkavo znanje i nedostatak iskustva. Ako primjerice govori o podizanju razine svjetskih mora uslijed otapanja plutajućeg arktičkog leda, a mi poznamo osnove fizike po kojima se ta razina ne može dignuti ni za jotu čak da se sav led na moru otopi, gospodin će se ponešto srozati u našim očima. Ako - evo nas još dublje u ZF-u - junak koji je zaglavio izvan svemirskog broda ulazi u nj otvarajući rukom vrata prema unutra, a iza njih je prostor pod normalnim tlakom (koji pritišće silom od oko 10 N (njutna) svaki četvorni centimetar vrata, što bi u našim uvjetima odgovaralo jednom kilogramu po tom četvornom centimetru) upitat ćemo se je li gospodin autor prikazao svog junaka kao kiborga nadnaravne snage ili je jednostavno

uprskao. Namrštit ćemo čelo i ako - još uvijek smo u ZF-u - vanzemaljci dolaze na Zemlju i računaju vrijeme u tjednima (to se dogodilo i A. C. Clarke-u). Dalo bi se nabrojati još toga.

Da bismo još potpunije razumjeli ovo podudaranje stvarnosti (objektivne, autorove i čitateljeve) pisac će podsjetiti na temelje komunikacije i interakcije među ljudima. On je ovdje uveo izraz *uskładba* za ono što je u engleskom jeziku poznato kao *rapport*, nesvjesnu poveznicu između osoba u komunikaciji, ono što obično opisujemo riječima da smo s nekim “na istom valu” ili smo se “našli”, da među nama postoji “rezonancija”. Ona se ostvaruje kad smo uistinu zainteresirani za razgovor i s potpunom pažnjom i bez napora primamo sugovornikove riječi, a on isto tako prima naše.

Slična uskladba postoji između autora i čitatelja kada su njihove stvarnosti, dakle ona izmaštana i ona usvojena, podudarne, kada čitatelj čita upravo ono što odgovara njegovim zanimanjima, svjetonazoru, iskustvima i stavovima. Kada čita djela žanra koji voli, primjerice.

Ako autor dobro razumije objektivni svijet i stvarnost pa je njegovo djelo u dobrom skladu s tom vanjskom stvarnošću, jasno nam je da će ova uskladba postojati između autora i onih čitatelja čije će poimanje svijeta i stvarnosti korespondirati s objektivnim datostima oko nas. Slobodno se

izražavajući pisac će ustvrditi da su i autor i takvi čitatelji “sinkronizirani” sa stvarnošću.

Ova dobra usklađenost, pisac će objasniti da ne bi bilo zabune, ne znači da će autor prenositi novinske članke ili na bilo koji drugi način oponašati vanjsku stvarnost. Autor će radije produbiti svoje likove, učiniti ih složenima, istovremeno slabima i jakim, s vrlinama, manama i potrebama, s porivima koji ih nagone na djelovanje, s korijenima i odnosima prema drugim likovima i svijetu, sasvim onako kako u stvarnosti jest. Također, shvaćajući bitne porive ljudskih bića, autor će prenijeti u svoje djelo složenosti ustroja društva i međuljudskih odnosa koje takva bića grade ili bar nagovještaje postojanja istih, pa bilo to u našoj sredini, dalekoj, dalekoj galaktici ili zemlji iza sedam mora i sedam gora.

Ako takvo djelo udovoljava i ostalim umjetničkim kriterijima, prije svega formalnima kao što je pismenost, jer je ostalo već uključeno u ovu uskladbu sa stvarnošću, dobili smo proizvod velike umjetničke snage, ono koje slavi opća književnost. Ovdje uvijek vrijedi ograda da nikad nije izvjesno da su prosuditelji dosegli jednaku uskladbu sa stvarnošću pa se događa da neko nezapaženo djelo bude prevrednovano nakon nekog razdoblja ili se u početku slavljeno djelo brzo zaboravi.

Kada kažemo da su likovi nekog djela neuvjerljivi, neživotni, klišeizirani, “kartonski”? Onda kada ne odgovaraju onome što znamo iz ponašanja, stavova,

osjećanja, razmišljanja i poriva ljudi koje srećemo u stvarnom životu, zar ne? Onda kada ne možemo objasniti njihovo djelovanje porivima koje bi ti ljudi trebali imati da tako nastupaju i djeluju, već obavljaju zadaću koju im je nametnuo autor kako bi vukao radnju djela dalje, kada postoji, dakle, prekid, nesklad između stvarnog i izmaštanog svijeta.

Autor može navesti svoj lik na bilo što što nam se čini logičnim i opravdanim ili na nešto što je čista suprotnost tome; međutim, poriv za to što je lik napravio mora čitatelju biti blizak i razumljiv prije kraja djela. Žanr ovdje može dopuštati izuzetke, pa u fantastici može biti razumljivo da će podanici hrpimice umirati radi dobrog kralja, a u ljubiću će ponetko i preminuti radi neuzvraćene ljubavi. To smo objasnili, međutim: autorova stvarnost izmaštanog i čitateljeva stvarnost usvojenog našle su uskladbu ponešto izvan stvarnosti objektivnog i postojećeg.

Jednako je i s autorovim nastojanjem da nam dočara svoj vlastiti svijet ideja i pridobije nas za svoj svjetonazor. Ovdje postoji opasnost da se djelo pretvori u pamflet što će pisac pokušati pokazati nešto niže na primjeru filma *Avatar*. Ruski pisac ZF-a Jefremov napisao je roman koji se kod nas jednom davno pojavio u srpskom prijevodu kao *Magline Andromede*. Politička podobnost pisca i djela ogledala se u opisu savršenog društva budućnosti u kojemu nema sukoba, ratova ni

nejednakosti. Jedina je poteškoća što je roman iščašen iz objektivne stvarnosti, što je njegova izmaštana stvarnost spojiva s usvojenom stvarnošću malo čitatelja i što je, najviše zbog toga - dosadan.

Vjerujem da nam je sada razvidan način na koji uskladba autorove stvarnosti i one vanjskog svijeta diktira kakvoću djela.

Stvarnost (znanstvene) fantastike i fantastična stvarnost

U napasti smo povjerovati kako je znanstvenofantastično djelo ili, još više, ono fantastično potpuno autonomno glede stvarnosti te da ovu našu svakodnevnu stvarnost nadomješta, dopunjuje ili se s njom obračunava. Pisac će pokušati pokazati kako je ne može ignorirati.

Pod stvarnošću, razvidno je, ne podrazumijevamo presliku onoga što vidimo oko nas, pa nije bliže stvarnosti - onako kako je ovdje podrazumijevamo - djelo koje nam dočarava traume hrvatskog poraća, ni dalje od stvarnosti ono kojim vrve izvanzemaljci i vampiri. Ponovimo to, ako dosad nekome nije sjelo: izmaštana stvarnost mora rezonirati s onim kako djeluje stvarni svijet, biti vjerna obrascima po kojima on funkcionira i po kojima ljudi žive, djeluju i ponašaju se.

Pisac se ovdje mora ponešto ispraviti: žanrovsko se pisanje u pravilu nastoji više primaći čitateljevoj usvojenoj stvarnosti, ponekad zanemarujući istinski svijet tamo

vani, ali i tu očekujemo izvjesno podudaranje i uskladbu. Vjernost likova, njihovih poriva i prirode te veza koje nastaju socijalnim okupljanjima su na prvom mjestu. Na tom je polju bilo puno popuštanja u početcima žanra, a ima ga i u suvremenoj produkciji.

Znanstvena fantastika često funkcionira na fantastičnoj pretpostavci koja se tumači ofrlje ili se uopće ne tumači, pa postoje putnici kroz vrijeme, svemirski brodovi brži od svjetlosti, nevidljivi ljudi, telepatija, teleportacija i drugo. Pitanje stvarnosti se ovdje nameće na drugi način.

Nije uputno prosvjedovati protiv ideja prema kojima je znanost ljudima omogućila nevidljivost, putovanje kroz vrijeme ili brzine brže od svjetlosnih, ali će neposredne izvedenice ovakvih iznašašća namrštitu lice pažljivom i kritici sklonom čitatelju. O zamkama koje autoru postavlja nevidljivost nešto je rekao H. G. Wells, a nama je teško reći je li nevidljivo samo ljudsko tijelo pa junak mora ići unaokolo gol ili i odjeća koja dolazi u dodir s njim, što je s mrtvim dijelovima na tijelu kao što su nokti, tek progutana hrana i mrtve stanice kože, da pisac spomene samo najočitije. Putovanje kroz vrijeme povlači sa sobom dobro nam znane paradokse, a teleportacija nedoumice oko sasvim jednostavnih pitanja dosega (zašto ne s planeta na planet?), prepreka (može li kroz zgrade, u unutrašnjost planeta), preciznosti (zašto se nitko ne materijalizira metar iznad ili ispod tla),

udvajanja (mogu li proizvoditi kopije ljudi uzastopnim teleportacijama) i drugih.

Fantastika je ovdje još opuštenija. Promišljeni će čitatelj teško prihvatiti začudnosti koje tamo postoje poradi začudnosti (budući da ljubitelji očekuju i traže magiju, čarobnjake i čuda) ne samo zato što će biti u suprotnosti s njegovim svakidašnjim iskustvom, već prije zato što će izvedenice tih suprotnosti biti to još kudikamo više.

Kraljevstva koja tisućljećima traju u nepomućenom miru proturječe svadljivoj i sebeljubivoj ljudskoj prirodi. Besmrtnici pak po svojoj prirodi ne bi smjeli starjeti, ali je upitno kako su došli do svojih godina. Oštra odijeljenost dobra i zla zrcali naša jastva po kojima smo mi uvijek dobri, a zlo je negdje izvan nas, ali je malo toliko zadržanih da će sebe uzeti središtem dobra bez rezerve. Magija i čuda koja idu s njom su posebna priča i često smo potpuno prepušteni autoru glede njenih dometa i učinkovitosti.

Teško iskušavaju naš osjećaj za stvarnost i autori koji opisuju druge i drugačije svjetove, negdje drugdje ili neznano gdje, a koji rabe naše jedinice za vrijeme, naš kalendar i metrički sustav. Znamo da su sekunda, minuta i sat dogovorene jedinice, a dan, tjedan i godina u vezi s našom planetom i njenim svemirskim okolišem i nećemo lako progledati kroz prste autoru koji to smetne s uma. Znamo li koliko dana ima godina u Međuzemlju?

O stvarnosti koje smo dio i koja nas okružuje znamo posredstvom iskustva i razumijevamo je zahvaljujući znanosti i promišljanju. O njoj smo dosta naučili kroz školovanje i izobrazbu pa znamo da su toplina, vidljivo svjetlo i zračenja mobitela iste prirode, a još više kroz svakodnevno iskustvo pa nam je razumljivo da jači i nasilniji imaju veće izgleda za pobjedu u tjelesnom obračunu, a prirodno nam je ako ne i drago da trpimo zbog posljedica svoga nedjelovanja ili lošeg djelovanja, primjerice kad padnemo jer nismo pravovremeno postavili nogu tako da očuvamo ravnotežu.

O svemu tome autor mora uvijek voditi računa. Piše li znanstvenu fantastiku trebao bi da se o tome brine još i više. U protivnom umjesto poželjne stvarnosti u (znanstvenoj) fantastici dobivamo fantastičnu, čitaj nemoguću, stvarnost.

Primjeri izmaštanih stvarnosti: *Solaris* i *Avatar*

Živa, dapače razumna planeta svjedoči nam o snazi Lemove kreativnosti i mašte. Sa strogo znanstvenog stanovišta, teško je braniti evolucijske pritiske koji bi doveli do takvog razvoja, a jednako bi teško bilo objasniti koordinaciju tolikog tijela (ili mozga, ovisno o tome kako se shvaća neprekinuti ocean planete) i upravljanje njime. Trijezno prosuđujući, rekli bismo - mada nikad ne reci nikad - da takvo što nije moguće. Jednako nam se čini nestvarna

materijalizacija novih ljudskih bića u promatračkoj postaji iz koje znanstvenici proučavaju planetu. Ako se u toj mjeri razilazi sa stvarnošću, zašto je *Solaris* slavljeno kao jedno od najboljih djela ZF-a svih vremena?

Iz onoga što je pisac naveo ranije, za očekivati je da postoje snažne veze, uskladba Lemove izmaštane stvarnosti i one objektivne; u protivnom, piščeva tvrdnja da je za dobro štivo važna ova uskladba ne drži vodu. Propitkujemo, dakle, kako se odnose ideja razumne planete i Lemovi likovi spram stvarnosti koja nas okružuje i koje smo dio.

U knjizi (slično je u istoimenom filmu Tarkovskog, o druga dva filma s istim naslovom pisac ne govori) znanstvenici sa Zemlje (glavni lik je psiholog) se trude uspostaviti komunikaciju s vanzemaljskim razumom i razumjeti ga, ali ne uspijevaju proniknuti dalje od sistematizacije oblika koje pokazuje površina oceana. Oni imaju prepoznatljive ljudske porive: žeđ za saznanjem, potrebu da se nepoznato objasni kategorijama poznatog, osobnu promociju i strah od samovanja u dubokom svemiru. Već njih doživljavamo kao jaku poveznicu s našom stvarnošću.

Usmjereni na svoja istraživanja i naume da uspostave kontakt, istraživači su nesvjesni toga da razumni ocean promatra njih i podvrgava ih svojim pokusima. U umovima istraživača on pronalazi njihove psihološke traume i materijalizira osobe oko kojih su se te traume naplele kako bi

proučavao istraživače kroz njihove reakcije. Time su ljudi dovedeni u teške kušnje i do krajnjih granica podnošljivosti situacije. Jedan se istraživač ubio. Glavni je junak dobio u društvo savršenu kopiju svoje bivše žene za čije se samoubojstvo osjećao odgovornim.

Provjereni je način autora koji istražuje granice ljudskog dovođenja likova do krajnjih iskušenja. Tamne strane njihovih brižljivo skrivenih sjećanja nesmiljeno su materijalizirane pred njihovim očima. Jasno je da se takvi ljudi međusobno izbjegavaju jer više ne moraju pred drugima skrivati samo svoje uspomene, što je razmjerno lako, već i njihove materijalizacije, što je itekako teško u skućenom prostoru istraživačke postaje. Ovo se već jako dotiče našeg svakodnevnog svijeta i nas samih.

Lem ide i dalje. Istraživači, nemoćni da razumiju živi ocean i razumnu planetu podvrgavaju je sve razornijim pokusima i sredstvima, primjerice tvrdim rendgenskim zrakama ne znajući i nemajući načina da znaju što će time prouzročiti objektu svog promatranja. Jedako tako, ni *Solaris*, razumna planeta, ne zna što čini ljudima svojim psihološkim pokusima. Žalosni je posljedak da dva razumna entiteta nemaju načina da razumiju jedan drugog mimo površnog opisivanja pojavnosti.

Ova antropomorfna ograničenja koja nam tako slikovito nameće Lem otkrivaju nas nama samima, ukazuju na granice našeg razumijevanja i razumijevanja uopće i

praskom spoznaje nam otkrivaju dijelove stvarnosti kojih sami nismo svjesni, ogoljuju načela na kojima sami funkcioniramo. Zato su u jakoj uskladbi sa stvarnošću, duboko ukorijenjena u stvarnom svijetu bez obzira što je sama postavka o razumnoj planeti dvojbena. Same izvedenice ove fantastične pretpostavke to, međutim, nisu, predmet Lemova zanimanja se pokazao vrlo stvaran i spoznajno vrijedan.

Uistinu, na čemu se zasniva naše razumijevanje drugih, njihovih radosti, patnji i nadanja? Nedvojbeno na našem osobnom iskustvu i analogiji, na našim vlastitim radostima, patnjama i nadama. Kako onda možemo razumjeti nešto s čime ne dijelimo osjećaje i misli slične našima, nešto tako strano da s tim nemamo nikakvih zajedničkih iskustava?

Usput, Lem se često vraćao tom predmetu nerazumijevanja i nemogućnosti čovjeka da komunicira, uz *Solaris* primjerice u *Povratku sa zvijezda*, *Nepobjedivom*, *Glasu gospodara*, *Fijasku* i drugima.

Avatar je potpuno drugačiji primjer. Tamo nema posebne fantastične pretpostavke ako se ne računaju međuzvezdani letovi, postojanje svemirskih tijela na kojima se razvio život, čak i onaj razumni ili premještanja svijesti, uma i sjećanja iz tijela u tijelo. Sve je naizgled vrlo uklopljeno u stvarnost. Pandora, svijet na koji su sletjeli poduzetnici željni profita i počeli iskorištavati njegova rudna blaga

doimlje se vrlo dorađenim i stvarnim, ujedno vrlo slikovitim i spektakularnim. Goleme lebdeće planine ne kvare taj dojam jer novi i drugačiji svijet mora po mnogočemu biti osebujan, a fizikalna tumačenja tih posebnosti mogu postojati a da mi o njima ne znamo.

S *Avatarom* je sve u redu na toj razini opremanja svijeta i motiviranosti stranaca na njemu. Nažalost, sa svim ostalim malo je što u redu.

Ono o čemu film govori trenutno ima dobru prođu u Hollywoodu, intelektualnim i poluintelektualnim krugovima te općenito među građanstvom koje se osjeća ugroženo kapitalističkom nesigurnošću. To su ideje idiličnog mira daleko od civilizacije, života u skladu s prirodom, kapitalističke eksploatacije koja ne vodi računa o “pravim” vrijednostima, o moralnom buntu i ratu te mogućnosti da pusto htijenje može pobijediti gospodarstvenu korist. Sladunjavi posljedak takvog sukoba potpuno je dokrajčio bilo kakvu uskladbu sa stvarnošću.

Idilični život u prirodi je maštarija koju je lako progledati, ali mu se ljudski um, umoran od dinamizma svakodnevnice i borbi kojima je izložen, lako podaje. To je sanja nastala za helenizma nakon Aleksandrovih osvajanja, doživjela novi život u Vergilijevim stihovima za Mecene i Augusta, a postala pokličem nezadovoljstva u naše vrijeme. Pa ipak, radije na televiziji gledamo druge na farmama nego što sami

napuštamo gradove i živimo životom naših pradjedova.

Istina je da čovjek nije nikada živio u skladu s prirodom i da ju je uvijek iskorištavao u skladu sa svojim mogućnostima i prljao u skladu sa svojim brojem i proizvodnjom. Savršene sloge s okolinom, dakle, ne može biti, a zašto je to tako možemo otkriti tek ako uronimo u sebe i svoje porive, strahove, želje i nastojanja, nešto o čemu Cameron nije htio ili nije znao govoriti. Najvjerojatnije oboje.

Pobuna protiv kapitalizma je danas moda, trend, ne samo kod nas gdje se poduzetništvo izjednačava s kriminalom, nego i u vodećoj kapitalističkoj sili svijeta gdje je *in* očijukati s anarhizmom (Chomsky). I ovdje bi bilo dobro pošteno zaviriti u naše duše i vidjeti što je pravi uzrok kapitalističkog iskorištavanja i globalizacije, na način na koji nam je Lem rastumačio dosege našeg razuma i komuniciranja. Svi su uzroci u nama, ali rado njihove neželjene posljedice pripisujemo drugima.

Pobuna urođenika, "divljaka" koji se bore kopljima i strijelama protiv borbenih strojeva i tehnologije naprednije nego što je danas američka ne može biti doli jalova, a Cameronov posljedak takvog rata je nemoguć, površan, neozbiljan, sladunjav i kičast. Dapače, urođenici su tako dobri i plemeniti da nisu masakrirali zarobljene

neprijatelje, nego im velikodušno dozvoljavaju otići.

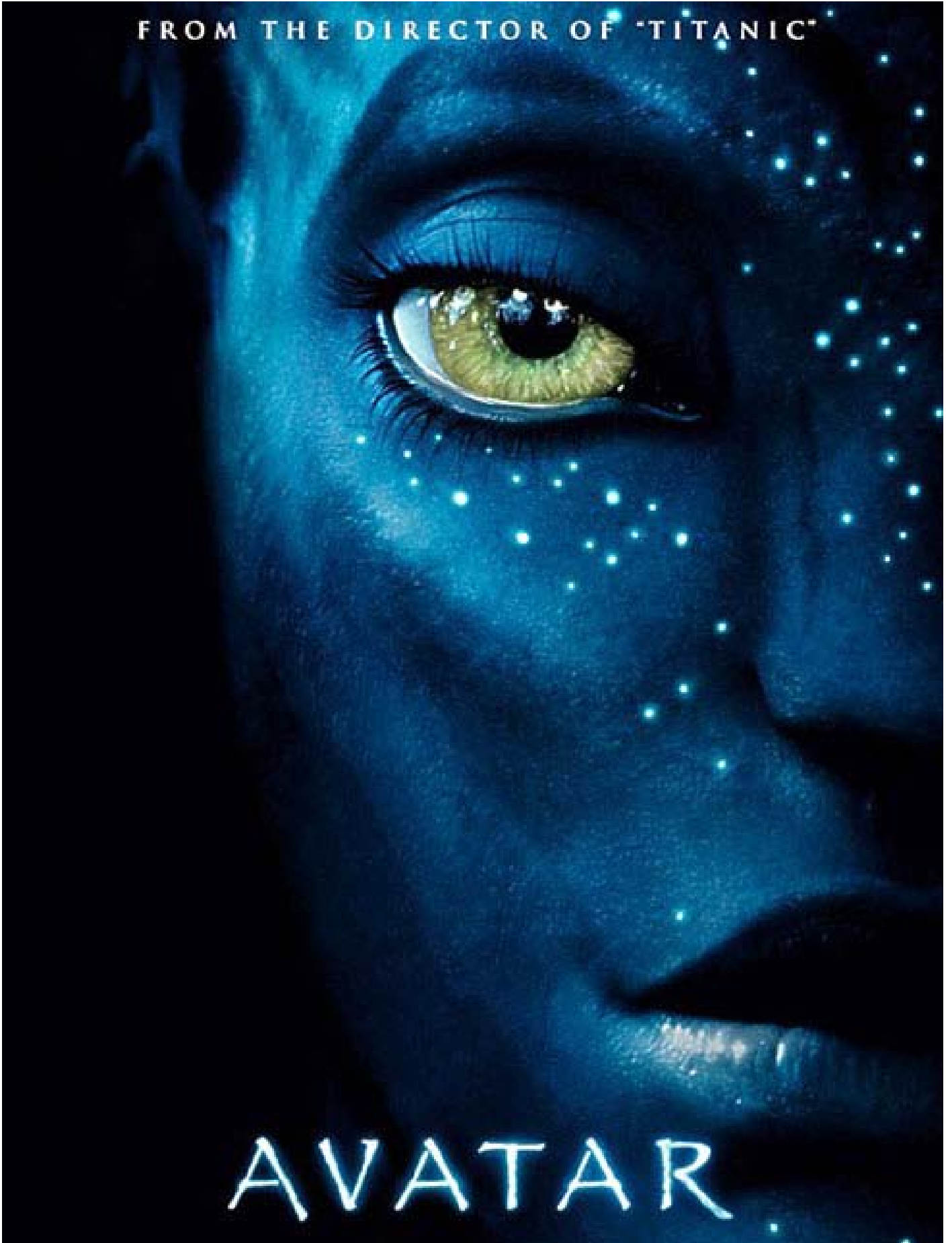
Stvarnost je ovdje izigrana, povrijeđena, ponižena i ignorirana. Izigrana vrsnom scenografijom i spektakularnošću filma, povrijeđena crno-bijelom podjelom na zle i dobre, ponižena sladunjavošću koja u promišljena čovjeka ostavlja loš naknadni okus i ignorirana usvajanjem stereotipova i razvojem radnje.

U stvarnosti bi čak i takva nemoguća pobjeda bila tek privremena, jer ima li gospodarstvene isplativosti u iskorištavanju bogatstava Pandore novi će poduzetnici zamijeniti stare i s još se većim žarom baciti na uklanjanje i neutraliziranje urođenika. Nikakva pobjeda Indijanaca nije zaustavila naseljavanje Sjeverne Amerike, niti su bolesti, prašume i neprijateljska plemena spriječili kolonizaciju Afrike. A razlika u tehnološkoj opremljenosti je u oba slučaja bila daleko manja nego kod suprotstavljenih strana u Cameronovu filmu.

Avatar je pamflet, jer zagovara ideje i to loš pamflet jer ne ostvaruje uskladbu sa stvarnošću. Njegove su ideje one koje imaju dobru prođu na masovnom tržištu, pa ni tu nije iskren. Ipak, *Avatar* je šareni i oku ugodni pamflet. *Film je načinjen da pokupi novac, a ne da korespondira sa stvarnošću i ne da nam o njoj poruči nešto novo.*

FROM THE DIRECTOR OF "TITANIC"

AVATAR

Dva teleskopa: uglavnom o *Avataru*...

Iskusni autor i poznavatelj modernih tehnologija secira Cameronovu uspješnicu... Počelo je kao poluprivatno pismo, a objavljujemo uz autorovu izričitu suglasnost

PISMO IZ KANADE: AVATAR

Piše: Branko Pihač

Pozdrav svima!

Šaljem Vam kratku kritiku filma *Avatar* koju sam napisao mahom da sam sebi odredim koliko taj film vrijedi u odnosu na pompu koja je pratila njegovu premijeru, a nadam se da će ona biti zanimljiva i drugim ljubiteljima znanstvene fantastike.

Bez sumnje, *Avatar* odskače vizualnim dojmom i to se vidi tek kada se gleda na velikom TV ekranu (na pr. onom od 42" ili većem). Odskače po svim atributima vizualne informacije - po količini detalja, po bojama, po kompozicijama kadrova i po njihovoj dinamici, tako da u tehničkom smislu bez daljnjega trasira budućnost kinematografije. Očito, film je ab

ovo građen za HDD i IMAX. Politička pozadina filma je tipično američka, s humanog stanovišta pozitivna, ali taj element imali su i *Star Wars* (kritički prema intergalaktičnom *free trade-u*). Iako je glavni lik pozitivan, on je ipak reaktivan, dok je proaktivan lik colonel Quaritch koji je izvrsno odigrao tu ulogu - od prvih čizama do zadnjeg grča na licu.

Neću se ovdje osvrutati na klasične aspekte filmske kritike, kao na pr. na ocjenu glumaca, jer su perfekcionizam dostignut u tom filmu već bez sumnje primijetili mnogi službeni kritičari, ali moram spomenuti odlične dijaloge koji su tako prirodni i funkcionalni da nijedna riječ nije izrečena uzalud. Odlični detalji nonšalantnosti

(manager Selfridge koji se zabavlja golfom dok drugi oko njega rade) i sučeljavanja na američki način (“You should muzzle your dog”, “Make this mission high and tight .I want to be home for dinner.”, “Let’s boogie!”, “That’s how you scatter the roaches!”) izrazito su autentični, kao i nezaobilazna crna kava koju colonel Quaritch pije čak i na borbenom zadatku. To je naravno protiv pravila, ali, uništenje Drveta Duša (*Tree of Souls*) i nije neki borbeni zadatak, nego prije neki izlet s istovarom eksploziva... Američka frazeologija je sveprisutna ali perfektно dozirana i sa dozom humora (“Let your mind go blank. It shouldn’t be hard for you”, “If you throw a stick in the air, it will fall on some sacred ... fern” itd.).

No, ipak najvažnija komponenta filma je radnja, odnosno njegova priča. Za mnogomilijunski projekt ona trebala biti savršena, no to često nije, pa tako i radnja u *Avataru* ima nekoliko malih nedostataka. Oni koje sam primijetio su:

1. U eri visoke tehnologije, kad su međuzvezdani letovi rutina, upotrebljavati staromodne mašinske puške, pa makar kako usavršene je čisti anakronizam. Čemu rušiti Hometree ili Drvo Duša (*Tree of Souls*) eksplozivom, kad se može elegantno presjeći laserima. Objasnimo to time da marinci budućnosti njeguju svoje tradicije...

2. Planet Pandora očito ima svoje biološke specifičnosti, pa tako gotovo sva viša bića umjesto samo jednoga imaju po dva para prvih udova. To imaju konji, ptice, mala čudovišta koja Zemljani zovu prolemuri i šumske zvijeri. Prirodno bi stoga bilo da tu specifičnost evolucije imaju i tamošnji humanoidi. No, to je izbačeno jer bi predstavljalo malu teškoću za filmsku ljubavnu priču. Ovo je velika mana u konceptiranju svijeta na Pandori.
3. S obzirom da je bio potreban susret između Jake Sullya i Neytiri, ona se morala te noći naći u šumi. No, ostalo je pitanje što radi ta mala mačja Pocahontas, kćerka poglavice naroda Omaticaya i budući Tsahik (psychic), duboko u noći tako daleko od svog doma Hometree-a? Zašto se odjednom pojavljuju oni konjanici? Jesu li išli po nju? To se moglo otkloniti jednom jedinom rečenicom, na pr. da poglavica ukori svoju kćer riječima “Zar ti nisam zabranio da noću odlaziš sama u šumu?” ili “Pa je li procvjetao cvijet koji cvjeta samo jednu noć u godini?” ili “Tvoj mali vučić kojega obilaziš, da li je ozdravio?”, ili “Kad ćeš naučiti da slušaš, zar uvijek moram slati ljude po tebe?” itd.
4. Objašnjenja koja Dr. Grace daje Jakeu o tome tko su Moat (Dragon Lady), Neytiri, Eytukan, Tsy’tey (son of Ateyo),

- dok on ulazi u komoru za link svijesti očitno su više dana gledaocima nego njemu. Mala naivnost koja probija okvire priče... Osobno se u takvim slučajevima držim larpurlartizma: tko razumije dobro, tko ne - well, too bad.
5. U jednom funkcionalnom razgovoru colonel Quaritch govori Jakeu da je svrha njegove misije ili da nađe način kako da privoli domoroce (indigenous) da se odsele ili da im nađe Ahilovu petu da ih se može lakše pokoriti. U posljednjem razgovoru mu zahvaljuje što je otkrio važnost Drveta Duša (Tree of Souls) za njihovu opstojnost. Malo je naivno da je to Jake otkrio u svega tri mjeseca, a raniji avatari to nisu mogli otkriti u pet godina. To su autori filma pokušali otkloniti primjedbom Dr. Grace u kojoj mu zavidi na povjerenju koje u njega imaju Omaticaye ("You, lucky bastard"), ali čudno je da to Zemljani nisu mogli otkriti špijuniranjem njihovih razgovora i praćenjem njihovih kretanja (minijaturne HDD špijunske kamere mogu se u Kanadi kupiti za ciglih 60 dolara)...
 6. Kad Tsu'tey poziva Omaticaye na pobunu, u jednom momentu jasno se čuje riječ "alahe" koja sadrži potskup "Alah". Nisam uspio dokučiti svrhu tog detalja, je li samo komercijalna ili su nam autori filma time htjeli nešto poručiti...
 7. Mala naivnost u tome da Trudy donošenjem hrane oslobađa zarobljenike profesionalno je blokirana njezinim obraćanjem čuvaru, kad ona sama izriče neslaganje s time da zatvorenici dobe odrezak, što navodi čuvara da se nadoveže na tu misao i time paralizira njegove eventualne sumnje. No, šetnja do uzletišta je ipak malo preduga da u vojnoj bazi ne bi naletjeli baš ni na jednog čuvara, a pogotovo to da nitko ne nadzire situaciju na uzletištu preko kamera... To se možda moglo blokirati nekom lokalnom uzbunom, malim napadom domorodaca, kvarom nekog obližnjeg uređaja ili su sami oslobodioci mogli inscenirati neki događaj na drugoj strani.
 8. Nakon što bjegunci (Dr. Grace Augustine, Trudy-Rogue 1, Jake Sully i Norm Spellman), odlaze u zonu u kojoj su električke smetnje (flux vortex) tako jake da onemogućuju komunikaciju, malo je čudno da je signal koji im iz baze (Dodge) šalje Max tako jasan. Ako je već bio potreban, možda se u njega moglo unijeti malo smetnji, tek toliko da bude realniji i da naglasi moment njihove udaljenosti od baze.
 9. U filmu se dva puta ponavlja uzvik "O-oops": prvi put kad razljućena Dr. Augustine izmiče Selfridgeu šalicu i kad Rogue-1 počinje pucati po brodu u kojem

je papa Dragon. Možda je to mogao biti neki drugi uzvik ili fraza, na pr. "How do you like that, you bloody son of a bitch?", "Here you go, look what we've got for you", ili "Taste this, papa Dragon"...

10. Ozbiljna zamjerka koja usprkos dosegnutim limitima CGI animacije predstavlja veliki nedostatak je da u borbama nema ni kapi krvi, na pr. u prvoj borbi u kojoj se Jake bori s vukolikim stvorenjima na početku filma, na ptičurinama (Ikranima) koje bivaju raznesene raketama ili koje nalijeću na propelere letjelica ili na nožu kojim colonel Quaritch ubija čudovište. Krv je dosta teško animirati (kao i na pr. fluide, difuzne elemente, te individualne elemente sa zajedničkom bazom, na pr. lišće, vlati trave i kosu), ali to je realnost koja se ne može izostaviti. U jednom trenutku učinilo mi se da je u trenutku jednog zaokreta Quaritcheve letjelice jedna mala letjelica bila s njim previše vezana (imala je istu kutnu brzinu zaokretanja), što baš nije realno. Taj se efekt dobiva kad se rotira grupa (Define Group / Group Movement / Rotate) što je standardna procedura, ali možda bi malo kašnjenje manje letjelice iza velike djelovalo prirodnije...

No, čini se da u umjetnosti logika nije sve. Umjetnost uključuje i kontroliranu ilogičnost i logiku kako da ta ilogičnost ne

dode do izražaja. Postoje filmovi puni proturječnosti a koji imaju unutrašnju magiju i jedan od njih za mene je film *City of Amber* - film koji je probio sve moje "strobe" kriterije i zbog nekih unutarnjih linkova gledao sam ga desetak puta. Pun je tehničkih i bioloških proturječnosti i nemogućnosti kao šipak koštica, pa ipak usprkos svim tim nelogičnostima posjeduje unutrašnju strukturu koja se temelji na najsuptilnijim definicijama umjetnosti - onima koje će najdulje ostati nedefinirane.

A sada malo ozbiljnije. Ono po čemu film *Avatar* na velika vrata ulazi u povijest filma je animacija koja je, usprkos spomenutom nedostatku, usavršena do planetarnog maksimuma. Doimaju se vrlo razrađene grupne scene, na pr. scena Omaticaya bombardiranih dimnim bombama, scene zbjega, scena silaska Toruka s njegovim jahačem (Makto-om) pored Drveta Duša itd. u kojima su likovi individualizirani do maksimuma i svaki ima svoju logiku i fiziku gibanja. To se vidi kad se takva scena više puta ponavlja i pažnja posvećuje samo jednom izabranom liku. Posebno su uspjeli zvukovi i sinkronizacija zvukova i slika, na pr. kod uzlijetanja letjelica, gašenja motora letjelica, gašenja linka svijesti itd. Sve je to, međutim, u granicama onoga što bi se moglo i trebalo očekivati od tako ambicioznog filma, no ono što ima istinski značaj su razrađene fizionomije likova. Pokreti lica likova su minuciozno fazirani i svakom su izrazu lica

pridjeljene unutrašnje misli u tolikoj mjeri da takoreći postoje dva teksta - ako ne i više njih. U tome leži velika moć. Neću ovdje čak ni spominjati mnoge inventivne detalje pokreta tijela (inspirirane rodom felinae) kao što su na pr. micanje ušima (*you must like it: it's better than in us, poor humans*) i kormanjenje repom (na pr. Jakeovo prvo buđenje u novom tijelu i ustajanje, kad još nije znao kako da njime upravlja) nego mimiku lica i pokrete tijela.

Prisjetimo se ljubavne scene ispod Drveta glasova (Utral Aymokriya, Tree of Voices) kad Neytiri lukavo ispituje Jakeove osjećaje, spominjući mu Nenat koja najljepše pjeva ili Paral koja je najbolji lovac, te zabrinutost, razočarenje i strah na njezinom licu kad on to potvrđuje - a također i kasnije obradovanje kad je napokon sigurna da je on zaljubljen u nju isto toliko koliko i ona u njega i kad se napokon prepoznaju. U praksi, te efekte postižu samo najbolji glumci, ali i kod njih je potrebno imati više snimaka da bi se izabrao najbolji, onaj u kojem je glumac najbolje uspio izraziti svoje unutrašnje stanje. CGI animacija ima tu nekoliko velikih prednosti. Prva je ta da u razradi pojedinih faza pokreta mogu sudjelovati svi kojima nešto padne na pamet (obično cijeli studio jer je to timski rad i jer su veze između ljudi tamo prilično slobodne), a druga je ta da svaki takav detalj, kad se jednom obradi i pretvori u kretanju, ostaje. On više ne ovisi o glumcu, ni o njegovom

talentu ni trenutnom raspoloženju, nego je zacementiran u memorije kompjutora. On je, dakle siguran i ništa se više od njega ne može izgubiti nego mu se može samo nadodavati. Također, svaka scena je otvorena bezbrojnim varijacijama i potencijalno može dostići savršenstvo koje je ljudskom glumcu praktički nedostižno jer u toj razradi internih stanja mogu sudjelovati i psiholozi koji će definirati optimalan psihološki profil danog lika u danoj ulozi s obzirom na njegov generalni karakter. To ima potsvijesni efekt dubinskog povezivanja scena koji je veliki magnet za sve slojeve publike jer je duboko ljudski i film *Avatar* u tom smislu bitno odskače od drugih filmova - jednostavno zato jer je, izgleda, Cameron prvi toga postao svjestan u punoj mjeri. Interesantno je da je i danas već klasični Muppet Show bio nekoliko puta odbijen od strane producenata jer su oni smatrali da lutke (muppets) ne mogu biti zanimljive publici, no ono što je primamilo publiku je profiliranje likova u kojoj je njihova tehnologija pala u drugi plan. To će voditi kinematografiju u smjeru u kojemu će pojedini glumci biti samo baza, arhetip ili uzorak za kasnije animaciju, što će najvjerojatnije smanjiti njihove često bestidno velike honorare. Ako to bude legacy filma *Avatar*, onda je on bez sumnje jedan od najvažnijih filmova svih vremena.

A sada ukratko o najozbiljnijem aspektu filma: o temeljnoj ideji prijenosa duša iz jednog sistema u drugi. Otvaranje te

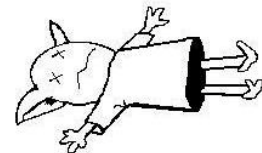
teme vodi ne samo u podugačke rasprave nego i u cijele knjige. Koliko mi je poznato, znanost danas nema dokaza da je postojanje svijesti izvan materije, odnosno nekog postmortalnog egzoplazmoida svijesti, nemoguće, ali nema ni dokaze za suprotno. Poznati fenomeni telepatije između blizanaca neki objašnjavaju rezonancijom psiha ili mozgova, a neki kozmičkim sinkronicitetom. Nadajmo se da će u budućnosti postojati relativno jednostavni mehanizmi koji će omogućiti kopiranje cjelokupnih ljudskih svijesti u memorije kompjutora i na taj način ih doslovno uskrsnuti. Kapaciteti memorija gotovo su dosegnuti, jedino ostaje problem tehnologije prijenosa i osnovna fizika: da li je time moguće restaurirati ishodišnu svijest, ili će to biti dvije gotovo identične svijesti koje neće biti svijesne jedna druge - dakle obične kopije?

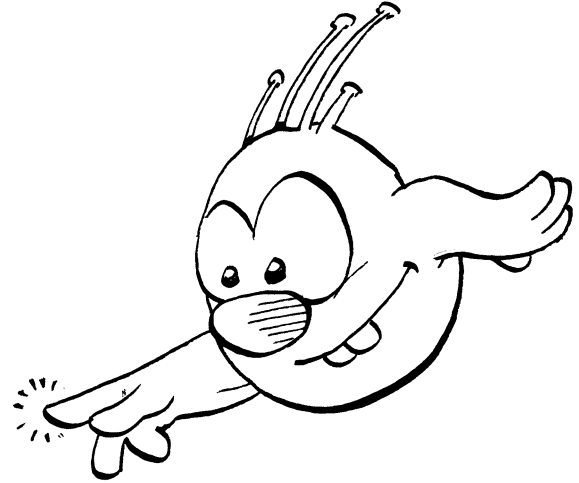
No, da se vratimo na film: da je *Avatar* jedan od najboljih SF filmova, u to nema nikakve sumnje, no nadobudno je davati paušalne procjene da je "najbolji" od njih jer najbolja SF filmska ostvarenja imaju dimenzije koje u *Avataru* nisu zastupljene naprosto jer u njega ne spadaju. On je svakako blizak grupi od tri filma koja osobno smatram najboljim SF ostvarenjima - *Star Wars*, *The Lord of the Rings* i *Harry Potter*, a oni se nalaze na kraju duge liste izvrsnih filmova kao što su *Terminator*, *Matrix*, *Mummy*, *Aliens* (gdje je završio dobri stari James Bond?)... No, kao što se

krajolik ne može vidjeti kroz jedan jedini prozor, tako se ni zamišljeni svijet ne može sagledati iz jedne jedine priče, nego treba sastaviti više njih. Sva najvrednija SF ostvarenja najprije su imala stvoren svoj dovoljno originalan fantazmagorični svijet, a onda su u njega bile impregnirane dobre priče. Svijet Pandore, iako inspiriran afričkim džunglama, dovoljno je razrađen i moćan (hanging mountains) i kad se *Avataru* pridruže još dva-tri filma s njegovim simpa dvonožnim mačkama, mišljenja o tome koji je prvi od prva četiri bit će prilično podijeljena.

Na kraju - rekao bih da je *Star Wars* ipak bio veći *quantum leap* u svoje vrijeme nego što je danas *Avatar*. No, *Avatar* je svakako film koji je dostojan da preuzme štafetnu palicu i na pravom je putu koji vodi do krajnjeg cilja umjetnosti, a to je kreiranje savršenih svjetova putem elektronike. Ako zbog malih nedosljednosti i nije za čistu peticu nego samo za četvorku, ova četvorka je prema najsavršenijim kriterijima filmske umjetnosti koji računaju s budućnošću i filma i budućnošću svijeta.

Uz prijateljski pozdrav iz Kanade,
Branko S. Pihač

EUROCON U ZAGREBU

SUDJELUJ I TI!

<http://zagreb-eurocon2012.com/>

